

Emlékezés Jekelfalussy Józsefre (1849-1901), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára

Remembering József Jekelfalussy (1849-1901), Full Member of the Hungarian Academy of Sciences

Jekelfalussy József, a jeles statisztikus, jogász és közgazdász, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja 1849. október 9-én született Rimaszombaton (Gömör vármegye). 1901. február 12-én hunyt el a ma Szlovákiához tartozó Lontón.

Munkássága elismeréseként 1888. május 4-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező, néhány évvel később, 1893. május 12-én pedig rendes tagjává választotta. Levelező taggá választását követően székfoglaló előadását „A fonó- és szövőipar szerepe aruforgalmunkban és teendőink” címmel 1889. április 8-án tartotta. Az előadás nyomtatásban a Nemzetgazdasági Szemlében jelent meg még 1889-ben. Rendes taggá választását követően akadémiai székfoglaló előadását „Értelmiségünk és a magyarság” címmel 1894. április 16-án tartotta a Magyar Tudományos Akadémia székházában. Az akadémiai székfoglaló előadás még ebben az évben a Közgazdasági és Közigazgatási Szemlében jelent meg nyomtatásban.

Elemi iskolai és középiskolai tanulmányait Lőcsén, majd Eperjesen és végül Nagyszombatban végezte.

1869-ben Pestre költözött, ahol a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium statisztikai osztályának tisztviselője lett, s ezzel egyidejűleg beiratkozott a Pesti Egyetem jogi karára is. Jogi tanulmányokat 1869 és 1873 között folytatott.

Jogi doktori diplomát 1874-ben szerzett a budapesti tudományegyetemen. Még ebben az évben letette a váltóügynyvédi vizsgát is, bár ügyvédi praxist nem folytatott.

Már egyetemi hallgatóként, 1869 és 1871 között a Földművelődés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium statisztikai osztályának volt a tisztviselője. 1871-ben a minisztériumi osztályból szervezett Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal gyakornokként átvette Jekelfalussy Józsefet, aki 1871–72-ben elvégezte a statisztikai tanfolyamot, és statisztikusi szakvizsgát tett. 1873-tól segédfogalmazóként dolgozott a statisztikai intézetben. 1877 hivatali beosztása annyiban változott, hogy ezt a munkakörét már fogalmazói címmel és jelleggel látta el. Hivatali pályája ideiglenes megszakítását jelentette az, hogy 1878–79-ben katonaként részt vett Bosznia-Hercegovina okkupációjában. Hazatérése után megházasodott és felépíttette lontói kastélyát.

1878 és 1882 között fogalmazói beosztásban volt. 1881-ben munkája elismeréseként miniszteri titkári rangban látta el fogalmazói munkakörét. 1882-től pedig már miniszteri titkárként folytatta munkáját a statisztikai hivatalban. 1886-ban címzetes miniszteri osztálytanácsosi rangban kinevezték az intézet aligazgatójává. 1888-ban valóságos miniszteri osztálytanácsosként töltötte be az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal aligazgatói pozícióját.

1892-ben – Keleti Károly (1833-1892) halála után – vette át az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal igazgatását. 1901-ben bekövetkezett elhunytáig irányította igazgatóként az intézmény munkáját. Számos vonatkozásban korszerűsítette a statisztikai adatfelvétel és

feldolgozás módszertanát. Vitathatatlanul Jekelfalussy József érdeme a magyarországi társadalom (szociális) és gazdaságstatisztika alapjainak lerakása.

Életének utolsó éveiben súlyos betegséggel küzdött, egyre több időt, gyakran hónapokat töltött felesége lontói birtokán.

Jekelfalussy József érdeklődésének tengelyében hivatali pályája elején főleg a népszámlálás módszertani problémái, valamint a demográfiai adatok társadalomstatisztikai kérdései vonzották, így a nemzetiségek, foglalkoztatás szerkezet és bűnözés. Nevéhez fűződik a korábbi lajstromozás helyett a részletesebb adatok felvételét lehetővé tevő adatlapos gyűjtés bevezetése. Ugyancsak az ő érdeme az első országos cigányösszeírás megszervezése, a bűnügyi statisztika korszerű módszertanának megteremtése, valamint több helységnévtár és címtár összeállítása.

Az 1880-as évek második felétől figyelme egyre inkább a gazdaságstatisztikára, főként az ipari és mezőgazdasági termelési mutatók elemzésére terjedt ki. Iparstatisztikai munkája kapcsán körvonalazódó nemzetgazdasági elgondolásait tekintélyes közgazdasági szakfolyóiratokban, elsősorban a Nemzetgazdasági Szemlében, a Közgazdasági Szemlében és a Budapesti Szemlében publikálta. Jekelfalussy József a XIX. század utolsó évtizedében a magyarországi közgazdászok egyik legnagyobb tekintélynek örvendő személyiségének számított.

Igen jelentős Jekelfalussy József szerkesztői tevékenysége is. Ő szerkesztette Vargha Gyulával (1853-1929) 1887-től a Közgazdasági és Statisztikai Évkönyvet (annak kilenc évfolyamát), 1889 és 1892 között a Nemzetgazdasági Szemlét, 1893 és 1894 között a Közgazdasági és Közigazgatási Szemlét és 1895 és 1899 között a Közgazdasági Szemlét.

Elismerten kiváló szervező volt. Igazgatása közel tíz éve alatt, többek között a már fentebb említett módszertani újításai segítségével, magas színvonalra emelte az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal munkáját. Létrehozta a kormányjelentés intézményét, miáltal a statisztikai hivatal meghatározott rendszerességgel az országgyűlés elé terjesztette a legfrissebb statisztikai felméréseken alapuló, a politikai döntések alapjául szolgáló elemzéseit.

Említést érdemel, hogy szakmai támogatásával fogadták el 1897-ben a statisztikai törvényt, az 1897. évi XXXV. tc.-et. Ez a törvény az állampolgárok (magánszemélyek) számára kötelezővé tette a tényeknek megfelelő adatok szolgáltatását olyan módon, hogy a személyes adatok kezelését és védelmét törvény szavatolta. Jekelfalussy József irányításával épült fel a statisztikai hivatal új – ma is ugyanezt a funkciót betöltő – főépülete Budapesten a Keleti Károly utcában 1898-ban.

1892 és 1900 között a nemzetgazdasági bizottság előadója volt. Nemzetközi elismertségének jele volt az, hogy tagja volt a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek. Jekelfalussy József volt Magyarország képviselője Rómában a Nemzetközi Statisztikai Intézet megalakításánál 1887-ben.

Említést érdemel, hogy 1999-ben megemlékezésre került sor Lontón Jekelfalussy József születésének 150. évfordulóján. A megemlékezésen Dányi Dezső (1921-2000) a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) könyvtárának korábbi igazgatója méltatta Jekelfalussy József életét és munkásságát. Az évforduló alkalmából emlékkiállítás megnyitására is sor került.

Jekelfalussy József igen széles kört átfogó, statisztikai, jogi és közgazdasági munkái, melyeknek tekintélyes hányada idegen nyelven is publikálásra került, hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt ma is figyelmet érdemelnek.

Jekelfalussy József főbb munkái

A nemzetiség. Budapesti Szemle 1882.; Népünk hivatása és foglalkozása az 1880-ban végrehajtott számlálás szerint. Budapest, 1882.; A községek háztartása és póttadójuk 1881. Budapest, 1883.; A községi pénzügy főbb eredményei hazánkban. Budapest, 1883.; Hazánk bűnügyi statistikája 1873-80. Budapest, 1883.; Magyarország népességi statistikája. Budapest, 1884.; Tanulmányok népünk életviszonyairól. Budapesti Szemle 1884.; Magyarország házi ipara az 1884. év elején. Budapest, 1885.; Magyarország malomipara 1885. év elején. Budapest, 1885.; Magyarország iparstatisztikája 1885-ben. Budapest, 1886.; Fogházaink állapota 1872–1886. Budapest, 1887.; A fonó- és szövőipar szerepe aruforgalmunkban és teendőink. Nemzetgazdasági Szemle 1889.; Emlékbeszéd Keleti Károly felett. Budapest, 1893.; Értelmiségünk és a magyarság. Közgazdasági és Közigazgatási Szemle 1894.; Nemzetiségi viszonyok. In: Az ezredéves magyar állam és népe. (szerk.) Budapest, 1896.; Nationalitäten-Verhältnisse. In: Der tausendjährige ungarische Staat und sein Volk. (szerk.) Budapest, 1896. és The Relations of the Nationalities. In: The Millennium of Hungary and its People. (szerk.) Budapest, 1897.

Felhasznált irodalom

Bokor G.: A magyar hivatalos statisztika fejlődése és szervezete. Budapest, 1896.; Lóczy I. megemlékezése. Huszadik Század 1901 február; Vargha Gy.: Emlékbeszéd Jekelfalussy József r. tag. felett. Budapest, 1903.; Jekelfalussy József (1849-1901) műveinek válogatott bibliográfiája. Budapest, 1989.; B. Szabó M.: Jekelfalussy József emlékezete. Gömörország 2001.; Dr. Csáky K.: Jeles elődeink. Lilium Aurum, 2002. és Portrék a magyar statisztika és népeségtudomány köréből. (főszerk. Rózsa D.) Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár. Budapest, 2014. 342-344. old.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu